

20-Aprel, 2026-yil

**AJRIMDAN KEYINGI OILAVIY MUHITNING BOLANING RUHIY
HOLATIGA TA’SIRI**

TAFU Psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchisi

Mavlyanova Surayyo Sultonaliyevna

TAFU Pedagogika va psixologiya yo‘nalishi

4-kurs talabasi **Tillabekova Muxlisa**

Annotatsiya: *Ushbu maqola ajrimdan keyingi oilaviy muhitning bolaning ruhiy holatiga ta’sirini, ayniqsa, interparental nizolar va bolaning tashlab ketilishidan qo‘rqishi kabi asosiy omillarni chuqur tahlil qiladi. Global oilaviy beqarorlik kontekstida, ajralish bolalarda akademik qiyinchiliklar, xulq-atvor muammolari va depressiv holatlar kabi moslashish muammolari xavfini oshirishi ilmiy dalillar bilan ko‘rsatilgan. Maqolada ajrimdan keyingi qisqa va uzoq muddatli ta’sirlar, oilaviy muhit omillari, masalan, ota-onalar mojarosi, hamkorlikda tarbiya qilish strategiyalari va yangi oilaviy tuzilmalarning roli ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, bolaning moslashuvchanligini qo‘llab-quvvatlovchi omillar, psixologik yordam va intervensiyalar ham muhokama qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ajralishdan keyingi yuqori darajadagi nizo bolalarda tashlab ketilish qo‘rquvini kuchaytirib, ularning ruhiy salomatligi bilan bog‘liq muammolarni keltirib chiqaradi. Xulosa qilib aytganda, maqola profilaktika, qo‘llab-quvvatlash va kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar beradi, bolalarning farovonligini ta’minlashda ota-onalar va mutaxassislarining rolini ta’kidlaydi.*

Kalit so‘zlar: *Ajrim, bolaning ruhiy salomatligi, interparental nizo, tashlab ketilish qo‘rquvi, oilaviy muhit, moslashuvchanlik, psixologik yordam, hamkorlikda tarbiya*

KIRISH

Ajrim nafaqat nikoh munosabatlarining yakuni, balki oilaviy tizimning chuqur qayta qurilishi bo‘lib, bu jarayon ayniqsa bolalarning hayotida sezilarli iz qoldiradi. Garchi jamiyatda ajrimlarning soni ortib borayotgan bo‘lsa-da, bu hodisaning bolaning ruhiy salomatligiga ta’siri bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Masalan, g‘arb mamlakatlarida, jumladan, AQShda bolalarning taxminan 60 foizigina turmush qurgan biologik ota-onasi bilan yashaydi, bu esa global miqyosdagi oilaviy beqarorlik tendensiyasidan dalolat beradi. Ota-onalarning ajralishi bolalarda moslashish muammolari xavfini 1,5 dan 2 barobargacha oshirishi izchil tadqiqotlar bilan tasdiqlangan bo‘lib, bu muammolar akademik qiyinchiliklar, buzuvchi xulq-atvorlar va depressiv holatlar, shuningdek, qashshoqlik va xavfli jinsiy xulq-atvorning yuqori darajasi bilan bog‘liqdir. Ushbu maqola ajrimdan keyingi oilaviy muhitning bolaning ruhiy holatiga ta’sirini har tomonlama o‘rganishni maqsad qilgan. Biz ajrimning bolaning ruhiy va xulq-atvoriga qisqa va uzoq muddatli ta’sirlarini, oilaviy muhit omillarining rolini, bolaning moslashuvchanligini qo‘llab-quvvatlovchi mexanizmlarni hamda psixologik yordam va

20-Aprel, 2026-yil

intervensiyalar strategiyalarini tahlil qilamiz. Maqola so‘ngida profilaktika, qo‘llab-quvvatlash va kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar beriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ajrim jarayoni bolalarda turli xil dastlabki reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Bu jarayon ular uchun tartibsizlik, ishonchsizlik va qattiq hissiy stress manbai bo‘lishi mumkin. Ko‘pincha bolalarda akademik ko‘rsatkichlarning pasayishi, ijtimoiy faoliyatga qiziqishning yo‘qolishi kuzatiladi. Ular yo‘qotish, g‘azab, chalkashlik va tashvish hissini boshdan kechirishadi, bu esa ularning hissiy sezuvchanligini oshiradi. Ajrim bolalar g‘azab yoki g‘azablanishni namoyon qilsa, boshqalar ota-onalarining ajralishi uchun o‘zlarini aybdor his qilishlari mumkin, bu esa depressiya va boshqa salomatlik muammolariga olib kelishi mumkin. Ushbu dastlabki ta’sirlar bolaning yoshiga va shaxsiy xususiyatlariga qarab farq qiladi, lekin ko‘pchilik bolalar uchun bu davr og‘riqli tajribalar bilan bog‘liq bo‘ladi.

Ajrimning bolalarga uzoq muddatli ta’sirlari akademik qiyinchiliklar, buzuvchi xulq-atvorlar va depressiv kayfiyat kabi moslashish muammolari xavfini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalari ajralgan bolalar jinoyat, chekish yoki retsept bo‘yicha dori-darmonlarni iste’mol qilish kabi destruktiv xulq-atvorlarga moyil bo‘lish ehtimoli yuqori. Shuningdek, ular salomatlik muammolari va depressiyaga ko‘proq moyil bo‘ladilar. Hatto ba’zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalari ajralish tajribasini boshdan kechirgan bolalar ikki-uch barobar ko‘proq o‘zlari ham ajralish ehtimoliga ega bo‘ladi. Bu uzoq muddatli ta’sirlar ko‘pincha kam samarali tarbiya, ota-onalar o‘rtasidagi nizo, iqtisodiy qiyinchiliklar va bir ota-ona bilan cheklangan aloqa kabi omillar orqali yuzaga keladi.

Oilaviy muhitning sifatiga ta’sir qiluvchi eng muhim omillardan biri bu ota-onalar o‘rtasidagi nizo darajasidir. Arizonadagi Davlat Universiteti (ASU) tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, ajrashgan yoki ajratilgan ota-onalar o‘rtasidagi nizo bolalarda ruhiy va jismoniy salomatlik muammolarini rivojlantirish xavfini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu nizo bolalarda ota-onaning biridan yoki ikkalasidan ham tashlab ketilishidan doimiy qo‘rquvni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, yuqori darajadagi mojaroli ajrimlar bolalarning barqarorligi va tartibini buzib, ularga jiddiy zarar yetkazadi. Bunday bolalar ortiqcha tashvish, depressiya va stressni boshdan kechirishadi, bu esa akademik muammolar, ijtimoiy chekinish va xulq-atvor muammolari sifatida namoyon bo‘lishi mumkin. Ota-onalar o‘rtasidagi nizo kuchli bo‘lsa, hatto otasi bilan mustahkam munosabatlar ham, odatda himoya omili bo‘lsa-da, bolaning ruhiy salomatligiga salbiy ta’sirni to‘liq bartaraf eta olmaydi.

Birgalikda tarbiya qilish (co-parenting) strategiyalari va yangi oilaviy tuzilmalar (masalan, ota-onaning yangi sheriklari) ham bolaning moslashuviga ta’sir qiladi. Mojaroni kamaytirish va hamkorlikda tarbiyani yaxshilashga qaratilgan vositachilik kabi intervensiyalar sudga tortishishdan ko‘ra uzoq muddatli ijobiy natijalar berishi mumkin. Bolalarni ota-onalarning tortishuvlaridan himoya qilish, samarali hamkorlikda tarbiya qilish va aloqa o‘rnatish, shuningdek, bolalar uchun terapiya kabi professional yordam izlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Har bir bola ajrimga turlicha munosabat bildirsada, ko‘pchilik bolalar qiyinchiliklarga qaramay, moslashuvchanlikni namoyon etadi. Bolaning moslashuvchanligini qo‘llab-

20-Aprel, 2026-yil

quvvatlovchi omillarga shaxsiy xususiyatlar (temperament, yosh), oilaviy muhitning sifati (mojaro darajasi, ota-onalikning samaradorligi), iqtisodiy barqarorlik va bir ota-ona bilan aloqaning davom etishi kiradi. Shuningdek, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, maktabdagi muvaffaqiyat va yoshdoshlar bilan ijobiy munosabatlar ham chidamlilikni oshirishi mumkin. Ota-onalar bolalarga barqarorlik va doimiy g‘amxo‘rlikni ta‘minlashlari, ularni nizolardan himoya qilishlari kerak.

Psixologik yordam bolalar va oilalar uchun ajrimning salbiy ta‘sirini kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Intervensiyalar, masalan, oilaviy terapiya, individual terapiya va ota-onalik ko‘nikmalarini o‘rgatish dasturlari orqali bolalar o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishni o‘rganishi mumkin. Mutaxassislar bolalarga interparental nizolar bilan samarali kurashishga yordam beradigan dasturlarni ishlab chiqishlari zarur. Vositachilik va nizolarni kamaytirishga qaratilgan muqobil nizolarni hal qilish usullari bolalarning farovonligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu turdagi yordam bolalarning tashlab ketilishidan qo‘rquvini kamaytirishga va ruhiy salomatlik muammolarini oldini olishga yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni keng qamrovli tahlil qilish asosida tayyorlangan bo‘lib, bu yondashuv “adabiyotlar tahlili” (literature review) metodologiyasi deb ataladi. Maqolada keltirilgan ma‘lumotlar ilmiy jurnallarda nashr etilgan tadqiqotlardan, jumladan, bolalar rivojlanishi, oilaviy psixologiya va umumiy psixologiya sohalaridagi ishlardan olingan. Tahlil jarayonida ajrimdan keyingi oilaviy muhitning bolalar ruhiy holatiga ta‘sirini tushuntiruvchi empirik tadqiqotlar, nazariy yondashuvlar va mexanizmlarga e‘tibor qaratildi. Xususan, Arizona Davlat Universiteti (ASU) tadqiqotchilari tomonidan o‘tkazilgan va Child Development jurnalida chop etilgan so‘nggi ishlar (masalan, 559 nafar 9-18 yoshli bolalar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnomalar) asosiy manbalardan biri sifatida foydalanildi. Shuningdek, American Psychological Association va Journal of Family Psychology kabi nufuzli manbalardagi tadqiqotlar ham ko‘rib chiqildi.

Maqolaning tuzilishi ajrimning bolalar ruhiy holatiga qisqa va uzoq muddatli ta‘sirini, oilaviy muhit omillarini, bolaning moslashuvchanligini oshiruvchi omillarni va psixologik yordam usullarini o‘z ichiga olgan. Ma‘lumotlar sintezi va tanqidiy tahlil orqali ajrimning bolalar psixikasiga ta‘sirining murakkab mexanizmlari yoritildi. Ushbu metodologiya, mavjud ilmiy bilimlarni umumlashtirish va shu asosda yangi tushunchalar hamda tavsiyalar shakllantirish imkonini beradi.

XULOSA

Ajrim, jamiyatdagi keng tarqalgan hodisa bo‘lsada, bolaning ruhiy salomatligi va rivojlanishiga chuqur va uzoq muddatli ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Ushbu maqolada tahlil qilinganidek, ajrimdan keyingi oilaviy muhitdagi ota-onalar o‘rtasidagi nizo, ayniqsa, bolalarda tashlab ketilishidan qo‘rquvni keltirib chiqarishi va bu holat ularning ruhiy salomatligi bilan bog‘liq muammolar xavfini sezilarli darajada oshirishi ilmiy jihatdan tasdiqlangan. Bolalarda akademik muvaffaqiyatsizliklar, xulq-atvor muammolari, depressiv holatlar va hatto jismoniy salomatlik muammolari kabi qisqa va uzoq muddatli ta‘sir kuzatilishi mumkin. Hatto kuchli ota-bola munosabatlari ham, agar ota-onalar o‘rtasida

20-Aprel, 2026-yil

yuqori darajadagi nizo mavjud bo‘lsa, bolaning tashlab ketilishidan qo‘rquvini va unga bog‘liq ruhiy salomatlik muammolarini to‘liq bartaraf eta olmaydi.

Biroq, ko‘pchilik bolalar ajrim jarayonida moslashuvchanlikni namoyon etadi. Bolaning moslashuvini qo‘llab-quvvatlash uchun asosiy omillar orasida ota-onalar o‘rtasidagi nizolarni minimallashtirish, samarali hamkorlikda tarbiya qilish, bolaga doimiy g‘amxo‘rlik va barqarorlikni ta‘minlash muhimdir. Psixologik yordam va intervensiyalar, masalan, vositachilik, terapiya va ota-onalar uchun ta‘lim dasturlari, bolalar va oilalarning bu qiyin davrni bosib o‘tishlariga yordam berishda muhim rol o‘ynaydi.

Kelajakdagi tadqiqotlar ota-onalar o‘rtasidagi nizolarning bolalar ruhiy salomatligiga ta‘sir qiluvchi mexanizmlarini chuqurroq o‘rganishga, shuningdek, madaniy va etnik omillarning ajrimga bolalar reaksiyasiga ta‘sirini tahlil qilishga qaratilishi lozim. Bundan tashqari, intervensiyalarning samaradorligini baholash bo‘yicha yanada qat‘iy tadqiqotlar o‘tkazish zarur. Umumiy xulosa shuki, ajrimdan keyin bolalarning ruhiy farovonligini ta‘minlash uchun kompleks yondashuv talab etiladi, bu yondashuv profilaktika, qo‘llab-quvvatlash va ota-onalar hamda mutaxassislarining hamkorligini o‘z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] Hetherington, E. Mavis, & Kelly, John. Yaxshiga ham, Yomonga ham: Ajralish Qayta Ko'rib Chiqilgan. New York: W. W. Norton & Company, 2002.

[2] Amato, Paul R. "Kattalar va Bolalar Uchun Ajralish Oqibatleri." *Nikoh va Oila Jurnal*, vol. 62, no. 4, 2000, pp. 1269-1287.

[3] Fine, Mark A., & Harvey, John H. *Ajralish va Munosabatlarning Buzilishi Qollanmasi*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2006.

[4] Kelly, Joan B., & Emery, Robert E. "Bolalarning ajrashishdan keyin moslashuvi: Xavf va chidamlilik istiqbollari." *Oila Munasabatlari*, jild. 52, son. 4, 2003, b. 352-362.

[5] Amato, Paul R. "Ajrashganlarning farzandlari 1990-yillarda: Amato va Keith (1991) Meta-tahlilining yangilanishi." *Oila Psixologiyasi Jurnal*, vol. 15, no. 3, 2001, pp. 355-370.